

– аграрно-сировинна та напівфабрикатна спеціалізація української економіки;
– значно нижчий у порівнянні із середньою чисельністю по країні відсоток українців серед підприємців (у часи Російської імперії та у період непу) та пролетаріату (у часи Російської імперії).

1. Антонов М. Капіталізму в Росії не бывать. – М., 2005. 2. Бойко О. Д. Історія України. Навч. посібник. Вид. 3-є. – К., 2005. 3. Борисенко В. Й. Соціально-економічний розвиток Лівобережної України в другій половині XVII ст. – К., 1986. – С. 10. 4. Бровер І. М. Україна на переломі до промислового капіталізму. – Т. 1. – Одеса, 1931. 5. Бродель Ф. Матеріальна цивілізація: економіка і капіталізм. Том 2. Ігри обміну. – К., 1997. – С. 220–225. 6. Бунич А. Теневые опухоли легальной экономики // Теневая экономика. – М., 1991. – С. 46–64. 7. Волосник Ю. П. Нова буржуазія України та розвиток приватнопідприємницької діяльності на фінансовому ринку в роки непу. – Харків, 2002. 8. Гріцак Я. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX–XX ст. – К., 1996. 9. Дерев'янкін Т. І. Промисловий переворот на Україні. Питання теорії

та історії. – К., 1975. 10. Історія Української РСР. Короткий нарис. – К., 1981. 11. Історія Української РСР. – Т. 3. – К., 1978. 12. Кульчицький С. В. Утвердження незалежної України: перше десятиліття // Укр. іст. журн. – 2001. – № 3. 13. Лазанська Т. Історія підприємництва в Україні (на матеріалах торгово-промислової статистики XIX ст.). – К., 1999. 14. Лановик Б. Д., Матискевич З. М., Матейко Р. М. Історія господарства України і світ. – К., 2001. 15. Минарик Л. П. Экономическая характеристика крупных земельных собственников России конца XIX – начала XX века. – М., 1971. 16. Мостяев О. Елементи буржуазного укладу в Україні у XVI–XVIII століттях // Українознавство. Вісник Київського університету ім. Тараса Шевченка. Вип. 11. – К., 2007. – С. 24–28. 17. Оглоблин А. П. Очерки истории украинской фабрики: предкапиталистическая фабрика. – К., 1925. 18. Рубач М. А. Пролетаріат України напередодні соціалістичної революції // Укр. іст. журн. – 1963. – № 5. 19. Рубач М. А. Реакційна суть націоналістичних "теорій" безкласовості та "єдиного потоку". – К., 1955. 20. Субтельний О. Україна: Історія. – К., 1992. 21. Эйзенштадт Ш. Революция и преобразование обществ. Сравнительное изучение цивилизаций. – М., 1999. 22. Яковенко Н. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII століття. – К., 1997.

Надійшла до редколегії 15.10.10

А. Ціпко, канд. філол. наук

УКРАЇНСЬКА КУЛЬТУРНА ТИПІЗАЦІЯ В ІНФОРМАЦІЙНИХ ОБМІНАХ

У статті висвітлено питання постання та дії інформації та "інформативного" як поля опанування знання в українському культурному досвіді.

The questions of creation and action of information and "informative space" as the field knowledge-mastering in Ukrainian cultural experience are characterized in the article.

Свої кроки інформаційного поступу спостерігаються в Україні ще від мовної традиції Кирила й Мефодія, а отже – запанування в княжій Русі слов'янської писемності. У цьому зв'язку належить зауважити, що в інформативному поступі першим було як слово, так само – і буква та звук як інформаційні носії. Бо саме завдяки "букві" – записаному слову попередня, переважно усна інформація та передаваний нею досвід, неодноразово варійовано змінювані при переході поміж поколіннями як усне передання, набувають ознак сталості та постійності. У такому розумінні цікавини виявляються так само "українські заслуги", що ставалися в інформативному несенні впродовж часу. Адже, у розвитку таких джерел інформативного поступу, як книга та пов'язані з нею книгописання і книгодрукування, українці теж активно та по-особливому долучалися протягом віків. Отже, цілком обґрунтовано, як і Болгарія, Україна теж має свій власний дотик до інформативних "закладних" особливостей кирило-мефодіївської писано – мовної традиції плекання книги та несеного нею знання. Бо Крим з його традиційною культурною історією так само є дотичним до кирило-мефодіївської частини мовно-інформаційного поступу людства. Сюди, прямуючи з місією проповіді до хазар, прибував брат – солунець. І тут, в Криму, як каже передання, солунського слов'яномовного посланця було озайомлено з "руськими письменами".

Коли заходить мова про розлоге поняття інформації, то зосереджується увага так само й на понятті простору, яке до категорії інформації є поняттєво безпосередньо належним. Застосовуючи і вживаючи поняття інформаційного простору, особливо зауважуються також і такі його складові, як відкритість чи замкненість. Людський досвід, вдаючись до інформаційного накопичення, навчився працювати відбірково – брати собі щось з того, що є йому найкориснішим чи найнеобхіднішим. Разом з тим, не слід полишати поза увагою й можливостей повного інформаційного фіксування, так би мовити, закріплення інформації на "скрижальях пам'яті" людства, що відбивають цілу культурну історію окремого народу. А для цього людина – особа користується таким відбірково "налаштованим" категорійним інструментом, як "правда" та "неправда". Все це стосується загалом історичного

досвіду. Не менш вагомо має спрацьовувати такий категорійний розподіл і в нашому сьогоденні.

У цьому розумінні належить особливо згадати й наступальні шляхи українського інформаційного поля в XIX ст. Отже те, що тепер можна цілковито назвати тогочасним інформаційним "матеріалом" та засобами інформаційного несення в українській спільноті, сприймалося неоднозначно. Звертаючись до розгляду тогочасного поступу, належить брати до уваги як основу знову "букву", що становить знаково-культурне та загалом інформативне явище, яке на той час було виразним смисловим блоком українського культурного засвідчення.

У цьому поєднанні слід згадати галицькі обставини українського підавстрійського життя, коли кирилична буква стала в обороні давнього й тогочасного українця від силоміць нав'язуваного польського "абетцадла" – латиниці. Тоді першість у суперечках стосовно історичної переваги кирилиці чи латиниці для українського культурного досвіду та для подальшого українського інформаційно-культурного поступу здобула таки українська місцева традиція – кирилична. Пробудження культурне, що сталося у XIX ст., ґрунтувалося на поняттях розлогого знання – великої поінформованості про самих себе, що неодмінно поєднувалася з історичною правдою. І в докладно українському випадку традиційність ставала ґрунтом не лише для відродження історичної пам'яті, але й інструментом інформаційного творення подальшого досвіду. Задля цього українцям та їхній культурі попередньо допомогла немалою мірою саме внутрішня культурно-інформативна просторова замкненість – історична форма відбірково – культурної допусковості як спосіб самозосередження. Адже, завдяки своєму внутрішньому збереженню та зосередженню український "культурний елемент" все ж таки мав хоча б часткову присутність на тогочасному російському імперському інформаційному полі, навіть незважаючи на заборонну недопустимість та недоступність до друкованих джерел. При тому треба зазначити, що в XIX ст. у Російській імперії сприймався український інформаційний лише як "культурна декоративність" [2, с. 8 – 10]. Траплялися випадки, коли з огляду на політичну доцільність, урядові та близькі до них чинники в Російській імперії намагалися довести навіть культурну руйнівність всього

робленого українцями на той час у культурі і зокрема – в літературі та театральному мистецтві [1, с. 78 – 82].

Українці тоді зосереджувалися, власне, на своїй потужній культурно-традиційній лінії. Разом з тим, спромоглися через Михайла Максимовича, Олександра Потебню, особливо через його психолінгвістичні дослідження, довести, що українська мова, як і українська культура, можуть з власних засобів бути вповні виражальним інструментом і "високого знання" – всієї інформації, яку на той час намагався опанувати і передати культурний світ.

І коли це остаточне потвердження було здійснено, сталося це, власне, вже на початку ХХ ст. – після допуску громадянських-культурних та релігійних свобод у Російській імперії з 1905 р., український інформативний простір виступає підпотяженим саме тим, що тепер називають мовою – в усіх її практичних виявах, тобто мовним апаратом різних рівнів суспільного вжитку та зв'язку.

Окрім друкованих, до інформаційного несення долучалися, і то надто активно, й інші засоби, зроджені технізаційно-промисловим запитом. Серед таких першочерговим виявилось радійне пересилання, згодом – телевізійні передачі.

Радіопередавач, як новочасна ознака, швидко з'явився в українських містах, дійшов він і до українських сіл. Але на українських селах сприйняття цієї новинки набуло певних міфологізаційних ознак та образів. Адже, саме на цей час припадає період "радянських перетворень" українського села, а в суті своїй – нищення колгоспним усукупненням споконвічних українських хліборобів, що трималися свого – як власного поля та двору.

Саме в цей час українець – власник починає справді позбавлятися людської гідності, серед виразних складових якої виступає і плюндроване його право на майнову власність. Все те, з чого складалося майно – добро селянина-українця, а отже й давало йому таке людське право, поза його згодою пішло на колгоспний двір, перетворивши селянина на наймита від рання до ночі, забравши від нього ще й недоторкане перед тим в його свідомості поняття неділі та свята.

Натомість, переважно на стовпах – тичках посеред сіл з'явилися таріли та інших форм пристрої, які неначе дивовижні міфологічні чудовиська "металево мертвенно" замінили собою близьку, а то навіть і рідну помічницю українського селянина – худібку. Коли ж цей пристрій перейшов і в селянську оселю, "вкিপівши" в хатню стіну, то тут же, як реакція на цей замінювальний перехід, зродився у вустах народних дотепників такий вислів: "Не корови, ні свині – тільки радіо в стіні". Головним завданням цих новопояв на селі було гучно сповіщати селянинові на тлі постійного зубожіння про покращення й ще краще в недалекому майбутті життя як на селі, так і по країні. Але така підступність цього механізму, сприймався він справді спершу міфологічно одухотвореним, не викликала в селянина до нього поваги й довіри. Він і в подальшому звертався до цього пристрою хіба що, аби дізнатися про погоду, й то постійно кепкуючи з пропонованих прогнозів, кажучи: "От, вже тепер вгадали". На такому ґрунті й з'вилася іншоназивна форма та додаткова семантика цього радіо-гучномовця – "брехунець".

З питанням розширення інформативного забезпечення, а разом з тим і впливу, близько в'яжеться питання мовного плану. Власне тоді, коли українці тільки почали зустрічати проникнення новітніх інформаційних хвиль, переважна їхня більшість у спілкуванні користувалася мовою рідною – українською. Цікавим буде пригадати й такі факти з українського мовно-культурного буття, які якраз і подають засвідчення малої впливовості зовнішнього культурного елемента на українське мо-

вне поле. Так, навіть незважаючи на те, що українці-наддніпрянці тоді – на ХІХ ст. вже впродовж немало часу перебували в складі Російської імперії, але аж ніяк не могли призвичаїтися до розуміння мови російської, особливо її офіційно-ділового варіанту. При появі документів, що стосувалися особливо важливих справ, – про земельні взаємини та про скасування кріпацької залежності, священикам ставилося за обов'язок витлумачувати народові прочитувані в церквах ці документи. Спершу й самі духовні, особливо виховані в домашній – "батьківській школі", та ті, що ще застали до-реформовану Київську академію та її мовне життя, мало призвичаювалися не те, щоб до умілого вживання російської мови, офіційно виможеного імперським урядом, що "пожалував" духовних грошовим утриманням, а й до самого розуміння російського мовного офіціозу у його словниковому доборі. Так, бідкаючись, сприймав присланий з міста роз'яснювальний папір, писаний по-московськи, панотець Харитон Моссаковський у повісті І. Нечуя-Левицького "Старосвітські батюшки та матушки", адже він мав зачитати та розтлумачити документ парафіанам. А він, за його власним зізнанням, і сам був не особливо зугарним розуміти по-московськи.

Уже і в ХХ ст., в його 60-х роках, мовна практика українців показувала переважальний відсоток вживачів саме мови української, і не лише в родинно-побутових обставинах. Але наступні за цим періодом 70-ті роки дають значно відмінний відсотковий приклад "мовно – українських" мовців серед самих українців. Немалою мірою для такого підсумку цього часу послужили міграційні процеси в напрямку – з села в місто (відбулася руйнація українського питомого середовища), куди (в українське, на той час вже здебільшого тільки за назвою, місто) в значній кількості прибували особи неукраїнського походження (з багатьох місць тодішнього Союзу), мовну перевагу в таких розрослих містах, не без державного "заохочення" здобувала "недержавна", але пропагована та всіляк підтримувана як офіційна, мова Союзу – російська.

Поряд з тим, звужувалося поле спілкувальних можливостей українського мовця і з зовнішнім світом – закордонням ще і таким способом. Загальна державна й культурна політика спрямовувалася на те, аби деякі мови, що історично побутовали на землях України, відсторонити, а то й зовсім вилучити з мовно-культурного вжитку. Таке ставлення виявлялося, зокрема, й до мови польської, яка всілякими способами показувалася саме мовою польських панів – гнобителів, навіть незважаючи на те, що вже тоді існувала Польська Народна Республіка.

Коли заходить мова про поняття просторів у їхньому зв'язку з поінформуванням, то беруться до уваги не тільки ширші за охопленням інформативністю простори – радіо чи телевізійне спілкування. Зрозуміла річ, що є ще й менші за межами інформативного поширення простори, передовсім, – це школа і дитячий садок, але вони і є початковими ланками знаннево-інформативного передавання.

У цих менших просторових обставинах знову ж таки слід спиратися на понятійне підґрунтя замкненого простору. І тут так само виразно постає питання мовного вжитку як практики знаннево-інформативного пересилання. І знову на користь цього практичного досвіду має спрацювати вже зауважене поняття замкненого простору. Вчителям та вихователям, працівникам цих закладів неодмінно слід скеровуватися саме цим поняттям – замкненого простору, в якому розгортається їхня діяльність. При тому, що в приватному житті кожен громадянин України має право на вибір мови для осо-

бистого спілкування, зовсім інакше виглядає ця справа у просторі праці як інформативної діяльності.

Проводячи навчальну роботу в просторово – часових межах уроку, теперішній вчитель вдається в переважній більшості випадків (в Україні тепер кількісно більше україномовних шкіл) вдається до вживання мови української. Але ще не всюди подібним чином виглядає справа спілкування поміж учнем та вчителем під час перерви, коли деякі вчителі чомусь переінакшуються в своїй мовній практиці, неначе тоді настає їхній особистий – позаробочий час. Дещо незрозумілою виглядає така учительська мовна практика для батьків, які в умовах незалежної України, віддаючи своїх дітей до українських шкіл, сподівалися, що саме через вже по-українському навчених дітей їм самим вдалося б надолужити та поновити особисто ними втрачене з мови та культури народу.

Тому зовсім дивно, коли працюючи на особливому місці – у виховному закладі, де відбувається процес безперервного виховання – навчання, а не лише в межах уроку, вчитель, вносячи елементи свого особистого побуту, втрачає поняття державної ваги завдання, яке саме він і виконує. Виникають дивні обставини знову ж таки для застосувального вжитку української мови. Тепер, коли в освіті та науці українська мова затвердила за собою становище визнаної, то в побутових умовах спостерігається протилежне – українській мові ледь не робиться відмова бути використовуваною на побутовому рівні. Відбувається своєрідна практична "латинізація" української мови. Коли в XIX ст. українці спрямовували всі зусилля, аби привести до висоти інформативного служіння власну мову – здійснити її покниження не лише в художніх творах, а і в інформативному полі науки та всіх інших виявах державно – суспільного життя. То тепер – у другій половині XX ст. та, на жаль, і на початок століття XXI українська виявляється мовою здебільшого інформативної "висоти" – науки та офіційно, натомість втрачаючи ґрунтовний для неї низовий – побутовий рівень.

Незважаючи на те, що мережа Internet в сьогоднішні є однією з найбільш інформативно оперативних, але й вона має як свої виразні переваги, але і деякі недоліки. Так інформація з ознакою "свіжини" може бути взятою з всевітньої мережі, але тим, хто працює заглибленіше – "розкопувально", тобто беручи до використання давніший історико-культурний матеріал, ця мережа не завжди може прислужитися допомогою, де такий підхід до інформації, як її незмінювана постійність та сталість, залишається мало виконуваним ще завданням. Через те не втрачає та й не втрапить своєї ваги таке джерело

інформації, як бібліотека. Щоправда, тут так само є багато проблем і не тільки інформаційної сталості, але навіть інформативної наявності. Бо навіть провідні книгозбірні нашої держави, хоча б такі, як Центральна наукова імені В. Вернадського, не завжди поповнюються згідно з правилом обов'язкового примірника щодо надходжень з книжкових новинок, яке начебто мало би тут існувати та бути дотриманим. Мала таке правило колись теперішня Парламентська бібліотека, але й вона через економічну несталість не була в спроможності його виконувати. Годі вже говорити тоді про бібліотеки обласні, районні, а ще більше – то сільські.

Ще одне з питань культурно-інформаційного життя – добре забезпечення мовною культурою телевізійного простору.

Зрозуміла річ, що зовнішнє інформаційне середовище в фінансово-конкуренційних умовах робить наступні на українського телевізійника – інформативника, але наскільки це можливо, не завжди з залученням повної потуги, робляться кроки з метою протидії цим надто активізованим діям.

За останні 15 років на телебаченні й на радіо відбулося багато змін, що принесли з собою як помітні здобутки, так і не менш помітні втрати. Було немалою мірою втрачено поняття "школа" і "шкільництво" на телебаченні, зокрема в мовно-редакційній роботі, тобто здійснення переймання та передавання попередньо набутого досвіду. Адже, стрімка комерціалізація телевізійного простору та його часткування поміж багатьма новоз'явленими каналами, спершу призвела до перетворення немалої кількості з них на кінотеатри з безперестанними сеансами показів кіно, в яких було оповито плетивом латиноамериканських кінострічок українського глядача. На самих же каналах "виробничими" епіцентрами, як і в справжньому кінотеатрі, поробилися директорський кабінет та каса – бухгалтерія. Все це одразу призвело до втрати творчих та кадрових активів.

Але і в цій справі ще вимогливий час стрімко змінив запити і поставив немало завдань перед теперішнім телевізійним середовищем, зокрема в площині мовного вжитку, де не менш вагомо виявляється потреба розв'язання мовотворення, як так само безпосередньо пов'язаних з ним культуротворення та культурупоповнення до українців та українського в інформаційному просторі держави України.

1. Бойко Ю. Белінський і українське національне питання // Бойко Ю. Вибрані праці. – К.: Медекол, 1992. – с. 78 – 93. (заг. кількість – 380 с.)
2. Півторак Г. Українці: звідки ми і наша мова. – К.: Наукова думка, 1993. – 199 с.

Надійшла до редколегії 25.10.10

Л. Ковтун, пошукувач

КОЛОРИСТИЧНІ УЯВЛЕННЯ УКРАЇНЦІВ ПРО КРАСУ, ПРЕКРАСНЕ: ФІЛОСОФСЬКО-СВІТОГЛЯДНИЙ АНАЛІЗ

У статті аналізується філософсько-світоглядний аспект прекрасного в колористичних уявленнях українського народу. Номінується концепт краси в народному світогляді як означення "чистоти", "гарного", "квітучого", "красивого", "прекрасного" та "здорового".

The philosophic-consciousness aspect of beautiful in color imaginations of the Ukrainian folk are analyzed. The concept of Beauty in the folk consciousness is nominated as the definition of "clearness", "fine", "blooming", "excellent" and "healthy".

У світоглядній системі українського народу досить вагомо формувалися естетичні ідеали через уявлення, погляди, образи, зображення щодо краси та прекрасного. В життєдіяльності українського народу можливо простежити ментальну орієнтацію на благо краси, прекрасного, світлодаєння, що було втіленим в образах

прояву Божества – творця світла, й поставало виразною ознакою світоглядних уявлень українців.

Одним із важливих напрямків античної філософської думки поставало осмислення та визначення категорії краси, прекрасного. Поняття краси розумілося Платоном як "прекрасне є сяйвом істини". "...Уявлення про прекрасне ідеаліста Платона, в якому, з одного боку,